

کوہر شکسائی

www.ketab.ir

استاد حسین انصاریان

سرسناده	انصاریان، حسین، ۱۳۲۲
عنوان و نام پدیدآور	گوهر شکیبایی / حسین انصاریان
مشخصات نشر	قم: دارالعرفان، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	۲۸۰ ص
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۲۹۳۹-۷۵-۶
وضعیت فهرست نویسی	فبا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۳۶۸ - ۲۸۱: همچنین به صورت زیرنویس
موضوع	صبر -- احادیث شیعه
رده بندی کنگره	۸۶۹ الف ۸ / ۵۹۲۱ / ۸ / ۵۹۲۵ BP۲۵
رده بندی دیویی	۲۹۷ / ۶۲۲
شماره کتابشناسی ملی	۴۳۹۸۰۵۷

www.erfan.ir

گوهر شکیبایی

- مؤلف: استاد حسین انصاریان
- پژوهش: ریحانه غلامیان
- مشاور علمی و نظارت: سیدعلی بطحائی
- صفحه آرا: سید محمد موسوی معلم
- حروف نگار و نمونه خوان: مسعود گایینی
- چاپ: زلال کوثر
- نوبت چاپ: اول / پاییز ۱۳۹۵
- تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
- قیمت: ۱۳۰۰۰۰ ریال
- شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۳۹-۷۵-۶
- کلیه حقوق محفوظ و در انحصار ناشر است.

مرکز نشر دارالعرفان: قم - خیابان شهید فاطمی (دور شهر) کوچه ۱۹، پلاک ۲۷

تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۰۴۲۷

فهرست مطالب

۹	پیش گفتار مؤلف
۱۱	مقدمه
۱۷	۱. معناشناسی واژه صبر و شکیبایی
۱۷	مقدمه
۱۹	صبر و شکیبایی در لغت
۲۰	تعریف اصطلاحی صبر و شکیبایی
۲۳	تفاوت صبر با حلم و حوصله و استقامت
۲۵	تقابل صبر و شکیبایی با جزع
۲۸	اختصاص مقام صبر و شکیبایی به انسان
۲۹	صبر و شکیبایی ممدوح
۳۰	صبر و شکیبایی مذموم
۳۵	۲. دعوت قرآن به صبر و شکیبایی
۳۷	تجلی صبر و شکیبایی در قرآن مجید
۴۰	مفهوم صبر جمیل در قرآن کریم
۴۳	صبر جمیل حضرت یعقوب علیه السلام

- ۴۵..... آثار رحمانی و شیطانی مصایب دنیوی
- ۴۷..... اوصاف صابران از منظر قرآن کریم
- ۵۲..... پاداش صابران به درگاه الهی
- ۵۶..... پاداش صابران در قرآن مجید
- ۵۸..... صبر و توکل پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در مواجهه با دشمنان
- ۵۹..... ۳. جایگاه صبر و شکیبایی در روایات اسلامی
- ۶۰..... شکیبایی بر کلام امام علی علیه السلام و سخن علیه السلام
- ۶۳..... پاداش صابران در روایات اسلامی
- ۶۵..... شکیبایی در کلام سیدالسادقین علیه السلام
- ۶۷..... ۱. صبر بر مصیبت
- ۷۱..... ۱-۱. مرگ فرزندان
- ۷۳..... ۱-۲. بیماری
- ۷۵..... ۱-۳. فقر
- ۷۷..... ۱-۴. صبر بر مصایب از سوی دشمنان
- ۷۹..... ۱-۵. صبر بر جفای خلق
- ۸۳..... ۲. صبر بر طاعت
- ۸۸..... ۳. صبر بر معصیت، والاترین صبر و شکیبایی
- ۹۳..... ۴. شکیبایی بر نعمت، سخت‌ترین شکیبایی‌ها
- ۹۶..... جایگاه صبر بر نعمت و بلا در وصول به قرب الهی
- ۱۰۱..... ۴. صبر و شکیبایی از منظر عرفان اسلامی
- ۱۰۱..... مفهوم صبر و شکیبایی در عرفان اسلامی
- ۱۰۵..... جزع در کلام عارفان و اولیای الهی

۱۰۶	صبر جمیل از منظر عارفان و اولیای الهی
۱۰۶	صبر جمیل و غیر جمیل
۱۱۰	گونه‌های صبر
۱۱۲	مراتب صبر و شکیبایی از منظر عارفان
۱۱۴	مراتب صبر و شکیبایی از منظر قرآن کریم
۱۱۷	صبر و شکیبایی بزرگان و اولیاء حق
۱۱۸	صبر و شکیبایی از منظر مولوی
۱۲۴	مقام شکر، کمال صبر و شکیبایی
۱۲۹	وجوب شکر در بلا و نعمت
۱۳۲	آثار و برکات شکر
۱۳۷	۵. فلسفه ابتلاء به امتحانات الهی و شکیبایی انسان
۱۴۳	فلسفه ابتلاء به امتحانات الهی
۱۴۳	۱. ابتلائات و شکوفایی قوای معنوی در انسان
۱۴۵	۲. بیداری غافلان
۱۵۱	۳. گناهان، اسباب نزول بلا بر انسان
۱۵۷	۴. ابتلائات، سبب پاک‌ی گناهان و ترفیع درجات
۱۵۹	۵. وصول به کمال رستگاری و قرب الهی
۱۶۳	امتحان و ابتلاء الهی و ظرفیت آدمی
۱۶۷	تحقق خیر و شر در قضا و قدر الهی
۱۷۳	وصول به مقام رضا در سایه صبر
۱۷۶	مقام رضا از منظر قرآن کریم و روایات
۱۷۷	شکیبایی راه عافیت در ابتلائات

۱۸۲	صبر و شکیایی شیعیان
۱۸۹	۶. برترین الگوهای صبر و شکیایی
۱۹۴	مقام صبر و شکیایی نوح نبی ﷺ
۱۹۸	مقام صبر و شکیایی ابراهیم نبی ﷺ
۲۰۴	مقام صبر و شکیایی ایوب ﷺ
۲۱۰	مقام صبر و شکیایی یعقوب و یوسف نبی ﷺ
۲۱۳	پیامبر اکرم ﷺ برترین اسوه صبر و شکیایی
۲۲۱	مقام صبر و شکیایی امامزاده علی ﷺ
۲۲۲	حیات توأم با شکیایی امیر مؤمنان ﷺ
۲۲۳	مقام صبر و شکیایی سید الشهدا ﷺ

فهرست

۲۳۱	فهرست آیات
۲۴۲	فهرست روایات
۲۵۰	فهرست انبیا، معصومین و اشخاص
۲۵۴	فهرست ادیان، مذاهب، قبایل و فرق
۲۵۵	فهرست اماکن
۲۵۶	فهرست کتابها
۲۶۰	فهرست اشعار
۲۶۷	کتابنامه

پیش‌گفتار مؤلف

كُحْمَدُ لِلّٰهِ وَالصَّلَاةُ عَلَى رَسُوْلِ اللّٰهِ وَ عَلَى آلِهِ آلِ اللّٰهِ

پایه‌گذار منبر و امامت سخنرانی برای رشد و هدایت جامعه، وجود مبارک پیامبر اسلام ﷺ بود. ارزش تبلیغ دین از طریق منبر و جلسات تا جایی بود که رسول اکرم ﷺ تا روز پایان عمرشان با کمال اصرار، به بیان معارف دین پرداختند و در این راه زحمات سنگینی را متحمل شدند. پس از پیامبر، وجود مقدس امیرمؤمنان ﷺ ادای این تکلیف الهی را به عهده گرفتند که بخشی از سخنرانی‌های آن حضرت در کتاب بی‌نظیر نهج‌البلاغه موجود است.

امامان معصومین، به‌ویژه حضرت امام باقر ﷺ و حضرت امام صادق ﷺ نیز تا جایی که فرصت در اختیارشان قرار گرفت و مزاحمتی از جانب حکمرانان بنی‌امیه و بنی‌عباس برایشان پیش نیامد، این مهم را به‌صورت بیان معارف الهی و رشته‌های مختلف علوم به صورتی که حجت تا قیامت بر همگان تمام باشد به عهده گرفتند و دیگران را - که مورد اعتمادشان در علم و عمل بودند - به این مسئله تشویق کردند.

عالمان مخلص و باعمل شیعه برای حفظ دین خدا و تبلیغ معارف الهیه براساس قرآن و فرهنگ اهل‌بیت ﷺ قرن به قرن تا به امروز که سال ۱۳۹۳ هجری شمسی است، این جایگاه عظیم را حفظ کردند. شخصیت‌هایی چون شیخ مفید، شیخ صدوق، شیخ طوسی،

علامه محمدباقر مجلسی، شیخ جعفر شوشتری و در قرن معاصر بزرگانی چون آیت‌الله العظمی بروجردی، آیت‌الله سیدعلی نجف‌آبادی، آیت‌الله حاج میرزا علی شیرازی، آیت‌الله حاج میرزا علی هسته‌ای، آیت‌الله حاج میرزا علی فلسفی تنکابنی و ... با داشتن مقام مرجعیت و مقام علمی بسیار بالا، باز هم در ماه مبارک رمضان و ماه‌های محرم و صفر به منبر می‌رفتند و از این طریق، دین خود را به قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام ادا می‌کردند.

این جانب نه سالینی از عمرم را در آشیانه اهل بیت علیهم‌السلام شهر مقدس قم، نزد بزرگانی از مراجع و اساتید مشغول تحصیل بوده‌ام، براساس وظیفه‌ای که احساس می‌کردم، رو به جانب تبلیغ و تألیف آوردم و در این راه، فقط توفیق حق رفیق را هم بود. در زمینه تبلیغ در ضمن هزاران ساعت سخنرانی به بیش از هشتصد موضوع مختلف برپایه قرآن و روایات اهل بیت علیهم‌السلام و تاریخ صحیح و نیکو حیات پاکان و اولیای الهی پرداخته‌ام و امیدوارم تا لحظات پایان عمر، هم چنان توفیق ادای این وظیفه را از جانب حق داشته باشم.

مؤسسه فرهنگی دارالعرفان، که در شهر قم در جهت نشر معارف قرآنی و فرهنگ اهل بیت علیهم‌السلام فعالیت‌های مهمی را در سطح جهانی انجام می‌دهد، بنا گذاشت متن این سخنرانی‌ها را به صورت مکتوب درآورد تا در اختیار طلاب حوزه‌های دانشجویمان و مردم علاقه‌مند قرار گیرد و این مجموعه - که احتمالاً حدود دویست جلد خواهد شد - در آینده منبعی برای مبلغان شیعه قرار گیرد. این جانب پس از سپاس از حضرت حجت‌الاسلام والمسلمین حاج شیخ محمد به خاطر تحقق این مهم از دو فرزندم و جناب حجت‌الاسلام والمسلمین حاج شیخ محمد جواد صابریان و کلیه عزیزانی که در به ثمر رسیدن این اثر متحمل زحماتی شده‌اند تشکر کنم و از خوانندگان، به خصوص مبلغان گرامی، درخواست دعا نمایم.

فقیر: حسین انصاریان

مفهوم شکیبایی در قرآن کریم بازتاب گسترده و چشم‌گیری دارد و حدود یکصد و پنج مرتبه از آن یاد شده است. در حقیقت، تنها بر عمل صبر و شکیبایی است که وعده پاداشی دوبرابر داده شده است.^۱ به عبارت دقیق‌تر، خداوند علاوه بر پاداشی که در برابر هر عمل صالحی به بنده خود می‌دهد، یک پاداش هم در مقابل صبر و شکیبایی که بر آن عمل اتخاذ نموده است به بنده شکیبای خود عنایت می‌کند.^۲ خداوند سبحان، صابران و شکیبایان را به اوصاف کمایی و ویژه‌ای مخصوص گردانیده و بالاترین خیرات و درجات را به صبر و شکیبایی اختصاص داده است.^۳ بر این اساس

۱. المعجم المفهرس لألفاظ القرآن الكريم: (مادة صبر)؛ مفردات الفاظ القرآن: ۴۷۴.

۲. ﴿أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا﴾. قصص (۲۸): ۵۴.

۳. در این باره امام حسن مجتبی‌علیه‌السلام تعبیر لطیفی به نقل از رسول خداﷺ بیان کرده‌اند: «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً يُقَالُ لَهَا شَجَرَةُ الْبُلُوْی وَ يُؤْتَى لِأَهْلِ الْبَلَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُزْفَعُ لَهُمْ دِيْوَانٌ وَ لَا يُنْصَبُ لَهُمْ مِيزَانٌ يُصَبُّ عَلَيْهِمُ الْأَجْرُ صَبًّا». همانا در بهشت درختی است که به آن، درخت بلاها گفته می‌شود. روز قیامت اهل بلا را می‌آورند، پس هیچ دیوانی برای آنان برپا نمی‌شود و هیچ ترازویی نصب نمی‌گردد؛ فرو می‌ریزد بر آنان اجر و پاداش بی‌حساب. آن گاه امام حسن علیهم‌السلام به این آیه استدلال کردند: ﴿إِنَّمَا يُؤْتَى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ زمر (۳۹): ۱۰؛ صابران پاداش خود را بی‌حساب و به تمام خواهند یافت. (کنز العمال ۶۸۲۴/۳؛ المعجم الکبیر العبرانی: ۹۶/۳).

خداوند حکیم در جای جای قرآن کریم به این فضیلت اخلاقی، عرفانی و سلوکی ارزشمند اشاره نموده و انبیاء عظام علیهم السلام را به تمسک ورزیدن به این گوهر گران بها سفارش نموده است.^۱ به تعبیری، نسخه کارآمد خداوند متعال برای رسیدن به اهداف بلند الهی و انسانی و راه کار عبور از مشکلات و مصائب و سختی های دنیوی، روی آوردن و تمسک ورزیدن به «گوهر شکیبایی» است.

در سوره بارة آل عمران در خطابی کم نظیر و راه گشا از گوهر شکیبایی با واژه ﴿عَزَمَ الْأُمُورَ﴾^۲ به معنای کاری بس بزرگ و تصمیم محکم یاد شده و سفارش مداوم به شکیبایی در زندگی، به کار می آید. مهم برای عبور از گرفتاری های دنیوی و وصول به سعادت اخروی معرفی شده است. نه الهی به سیره انبیاء عظام علیهم السلام در قرآن مجید این نکته را یادآور می شود که انبیاء الهی علیهم السلام به واسطه «گوهر شکیبایی» توانسته اند رسالت خود را در عرصه های سخت نبوت و رسالت به سر می آورده و مقصود برسانند.

در قرآن حکیم واژگان صبر و شکیبایی در تعبیری لطیف و قابل تأمل با عبارت ﴿أَفْرِغْ﴾ همراه شده است. مفسرین بزرگوار در تفسیر آیه ﴿أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا﴾^۳ آورده اند که باید در بحبوحه مشکلات دنیوی با نوشیدن جرعه شکر بخش صبر و شکیبایی از بحران های زندگی گذر کنید.

واژه ﴿أَفْرِغْ﴾ از ماده و ریشه (فرغ) و فعل امر ﴿أَفْرِغْ﴾ به معنای خالی شدن کامل آب ظرف است؛ به گونه ای که آن ظرف عاری از آب و مایعات باشد. بدین معنا که در وجود و نهاد مؤمنان «گوهر شکیبایی» بسان فلزی آب شده در قالب ایمان ریخته

۱. احقاف (۴۶)، ۳۵.

۲. آل عمران (۳)، ۱۸۶.

۳. بقره (۲)، ۲۵۰.

می‌شود و درون و باطن ایشان مالا مال از صبر و شکیبایی گردیده و با این گوهر به کمالات الهی و انسانی و معنوی نایل می‌شوند.^۱

این آیه و آیات متعدّد دیگری از مصحف شریف، ضمن سفارش به بهره‌مندی «گوهر شکیبایی» در زندگی، نگاه ویژه و فوق‌العاده‌ای به این مفهوم حیاتی در زندگی انسان دارد. شایان ذکر است که در پارامی دیگر از آیات قرآن، یکی از رسالت‌های عمده ائمه هداة (علیهم‌السلام) را در به‌کارگیری از «گوهر شکیبایی» در مسیر حق می‌داند و پیوند امامت با شکیبایی را بسیار حشاش و پررنگ دانسته و نقطه ثقل امامت را به‌کارگیری «گوهر شکیبایی» برمی‌شمارد: ﴿جَعَلْنَا لَهُمْ آيَةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا﴾.^۲

جالب توجه است که در قرن هم از نظر کمیت، واژگان «صبر و شکیبایی» به‌وفور به‌کار رفته است و هم به‌لحاظ استفاده از لغت‌های مترادف^۳، ولی با معانی متفاوت روی کرد ویژه قرآن و اسلام را ندست. این گوهر معنوی ناب روشن نموده است. از سوی دیگر تعبیر دقیق و دارای کارکرد متفاوت، سمیت بهره‌مندی از «گوهر شکیبایی» را در زندگی دوچندان می‌کند. چنان‌چه در حدیثی نورانی از امام جواد (علیه‌السلام) آمده است:

در زندگی خود به گوهر شکیبایی تکیه کنید^۴ و اصل بی‌حیّی حلّ مهمّات امور خود بهره گیرید.

با نگاهی به شرایط زندگی انسان امروز - که از نظر تکنولوژی، مسائل رفاهی و موابه مادی در سطح مطلوبی قرار دارد؛ اما وجود بحران‌های اجتماعی هم‌چون خودکشی و افسردگی‌های حادّ و بیماری‌های روانی و پناه آوردن به سواد آرام‌بخش مصنوعی و... -

۱. المیزان: ۴۴۴/۲.

۲. سجده (۳۲): ۲۴.

۳. واژه‌های همانند استقامت، حلم، بردباری و شکیبایی استفاده شده است.

۴. تحف العقول: ۵۳۵.

جایگاه و ضرورت این کیمیای بی‌نظیر را روشن می‌شود. در مجموع باید گفت صبر و شکیبایی به‌عنوان مفهومی قرآنی، گستره وسیعی دارد و می‌تواند سراسر زندگی انسان و حیطه‌های گوناگون آن، اعم از حوزه‌های فردی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار دهد. تا آن‌جا که در سوره عصر، صبر و شکیبایی به‌عنوان یکی از چهار رکن رهایی از خسران و زیان مطرح شده است.

شایان تأمل است که در این نوشتار سعی شده تا میان مفاهیم والای قرآن کریم و روایات اسلامی و عقل ناب اسلامی در موضوع صبر و شکیبایی ارتباط و پیوند عمیقی ایجاد شود. از این رو مؤلف مستقیم و پژوهش‌گران اثر مزبور بر آن بودند تا تجلی معانی و مفاهیم والای قرآنی را در آئینه عرفانی عرضه نمایند و به واسطه چنین پشتوانه‌ای، گریزی به سخنان ناب عارفان و اولیای الهی داده شده است. چنان‌که در کلام بزرگان می‌خوانیم صبر انتظار فرج از خداوند متعال است. سخن دیگر از بزرگان نیز به مرتبه والاتری از شکیبایی اشاره نموده و فرموده‌اند: «الصَّبْرُ أَنْ تُصْبِرَ فِي الصَّيْرِ». یعنی حقیقت صبر آن است که در صبر هم صابر بود؛ نه منتظر فرج. چرا که انتظار فرج منافای صبر بر صبر است.^۱ به تعبیری دیگر، صبر آن است که در صبر، صبر کنی؛ یعنی در صبر خرد نبینی و در بلا صابر باشی و [آن‌را] بلا نبینی.^۲

اثر حاضر «چهل‌مین» اثر از مجموعه سترگ سیری از معارف است و دربردارنده بیست‌وپنج گفتار از حضرت آیت الله شیخ حسین انصاریان در باب «شکیبایی در برابر مشکلات» می‌باشد، که در ماه مبارک رمضان ۱۳۹۳ در مسجد امیرالمؤمنین (ع) ایراد شده و

۱. تذکرة الاولیاء؛ ۱/ ۲۶۵؛ شرح تعرف؛ ۳/ ۱۱۴؛ ترجمه رساله قشیریه؛ ۲۷۹-۲۸۰.

۲. مصباح الهدایة و مفتاح الکفایة؛ ۳۸۲.

۳. شرح تعرف؛ ۱۳؛ ترجمه الحقائق فی محاسن الاخلاق؛ ۲۹۱.

توانسته ضمن بیان جایگاه رفیع صبر و شکیبایی از مواضع مختلف، به مقام شکر و رضا نیز اشارات درخور تأملی داشته باشد.

این مکتوب علاوه بر دربرداشتن متن سخنرانی، از فواید ذیل خالی نیست:

■ غنی سازی گسترده و ساختاربندی جدید و تفکیک مطالب و موضوعات.

■ استخراج مصادر آیات و روایات و ارائه مطالب متنوع دیگر در پی نوشت.

■ مجموعه متنوع فهرست‌ها و ...

در این مجموعه تلاش شده است که با تکیه بر غنی سازی گسترده و بازآرایی و بازنویسی و ویرایشی درمجموعه ساختار مباحث و سبک استاد از بین نرود، تا ضمن نشر فرهنگ انسان ساز اهل بیت علیهم السلام شیوه منحصر به فرد معظم له در تبیین معارف دینی نیز حفظ شده و به مشتاقان ارائه گردد.

در پایان از همه عزیزانی که به عمر بسیار این اثر زحمات فراوانی را متقبل شده اند، به ویژه پژوهشگر ارجمند و فرهیخته این اثر سرکار خانم ریحانه غلامیان کمال تقدیر و تشکر را داریم و امیدواریم این اثر مورد رضایت حضرت حق و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام و مقبول نظر علاقمندان قرار گیرد.

سید علی بطحانی

ماون پژوهش